

ДЕТЕРМІНАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІКТИМІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ ТА РІВНІ

Байдалінова Аліна Юріївна,
аспірантка відділу кримінологічних досліджень,
Науково-дослідний інститут
вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташуса
Національної академії правових наук України,
Україна, м. Харків
e-mail: alina1111kasiutina@gmail.com
ORCID 0000-0001-7745-5239

Розглянуто особливості процесу формування професійної віктимізації особи. Запропоновано трирівневу модель професійної віктимізації в Україні. Виокремлено загальносуспільний (масовий), груповий (спеціальний) та індивідуальний рівні. Підкреслено, що саме на рівні масової віктимізації починається розмежування між групою детермінант, властивих «виникненню» узагальненої жертви масового рівня, та чинниками віктимізації, що є характерними для набуття відповідного формального (процесуального) та фактичного статусу потерпілого особами, які належать до тих чи інших конкретних груп, виділених за певними критеріями. Запропоновано поняття професійної віктимізації в Україні.

Ключові слова: жертва злочину; професійна віктимізація; детермінація; віктимність.

Постановка проблеми. Проблема «виникнення» (або походження) злочинної поведінки тих чи інших осіб, а так само процесу перетворення особи на жертву злочину завжди була й зараз залишається одним із найскладніших для розв'язання завдань у кримінологічній науці. І хоча в цьому разі йдеться про нібито різноспрямовані процеси, в одному з яких похідною фігурою є злочинець, що вчиняє протиправне діяння, а в іншому – його жертва, проте все одно загальною назвою цього двоєдиному процесу є детермінація вчинення злочину.

Професійна віктимізація – окремий напрям віктимологічних досліджень. Головною специфікою цього напрямку є аналіз віктимізаційного зв'язку між родом (видом) заняття особи, яким вона займається на професійній основі, та можливістю вчинення проти неї злочину через це. У чинному КК України передбачено кримінальну відповідальність за вчинення злочинів проти

працівників органів державної влади та органів місцевого самоврядування, суддів, правоохоронців, військовослужбовців, журналістів та ін. (наприклад, статті 171, 342, 343, 344, 345, 345¹, 346, 347, 347¹, 348, 348¹, 349, 350, 351, 352 та ін.). Однак це лише невелика частина осіб, що стають жертвами злочинів через свою професійну зайнятість. До того ж поняття професії постійно змінюється: одні види зникають, інші (особливо в наш час) виникають, що надає аналізу такого роду віктимізації особливої актуальності.

Як видається, дослідження детермінації означеного процесу сприятиме науковому осмисленню процесів професійної віктимізації та розробленню на цій основі заходів запобігання їй.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним аспектам віктимології та віктимологічної профілактики злочинності в Україні присвячували свої роботи такі вітчизняні кримінологи, як: В. С. Батиргареєва (V. S. Batyrgareieva), В. В. Голіна (V. V. Holina), Б. М. Головкін (B. M. Holovkin), А. О. Джужа (A. O. Dzhuzha), О. М. Джужа (O. M. Dzhuzha), А. П. Закалюк (A. P. Zakaliuk), А. Ф. Зелінський (A. F. Zelins'kyj), О. М. Литвинов (O. M. Lytvynov), В. О. Туляков (V. O. Tulyakov) та ін. Зокрема, сучасний стан віктимологічної ситуації в Україні системно розкрито в навчальному посібнику «Віктимологія», підготовленому колективом авторів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (2017) [1]. Результати наукового аналізу латентної віктимності представлено в колективній монографії «Латентна віктимність та шляхи її розв'язання в Україні», підготовленій співробітниками відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України (2018) [2].

Комплексному дослідженню віктимологічного запобігання злочинності в Україні присвячено дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук А. О. Джужі «Теоретичні та практичні засади віктимологічного запобігання злочинам в Україні» (2018) [3].

Деяким питанням аналізу стану наукової розробки проблеми як етапу

дослідження професійної віктимізації, її поняттю та запобіганню присвячено попередні публікації авторки (напр. [4]).

Метою статті є аналіз детермінації явища професійної віктимізації в Україні. Для досягнення поставленої мети авторка ставила перед собою такі завдання: 1) виокремити детермінанти професійної віктимізації та згрупувати їх у завершену систему; 2) надати загальну характеристику рівням професійної віктимізації; 3) сформулювати поняття професійної віктимізації в Україні.

Виклад основного матеріалу. Злочин є результатом складної взаємодії та переплетіння чинників, одні з яких традиційно прийнято вважати зовнішніми, а інші – внутрішніми. Якщо в реверсному напрямі поглянути на процеси зумовлювання професійної віктимізації особи крізь призму поєднання зовнішніх і внутрішніх чинників злочинної події (тобто якщо поширити цю умовну схему «походження злочину», образно кажучи, до фігури потерпілого від злочину), то фактично можна:

1) підійти до проблеми обрання злочинцем певної жертви для здійснення ним злочинного наміру;

2) констатувати, що взаємодія багатьох чинників відбувається хоча і в єдиному просторі (обстановка, місце, час та ін.), але водночас й у двох площинах системи координат, з яких одна умовна площина – це чинники на боці злочинця, а друга – чинники, що зумовлюють потрапляння певної особи в ситуацію, небезпечну з точки зору вчинення щодо неї злочину;

3) відмітити, що детермінаційна система координат кожного з учасників злочинної події має власні особливості, що певним чином переплітаються в єдиному механізмі кримінально караної події;

4) встановити роль та значення особливостей впливу професійних особливостей фігури потерпілого на механізм злочинної поведінки в цілому.

Зосередимо свою увагу на розкритті специфіки процесу формування професійної віктимізації особи, що розкриває, по суті, особливості віктимологічної (віктимогенної) детермінації за участю особи, яка займається професійно певною діяльністю, але до неї не зводиться. Проте спочатку

проаналізуємо співвідношення двох зазначених категорій.

Як справедливо визначають автори монографії «Латентна віктимність та шляхи її розв'язання в Україні» [2], поняття віктимогенної детермінації охоплює явища становлення жертви злочинця як соціального типу, виникнення (набуття) віктимності, формування віктимної поведінки (формування особи потенційної жертви та віктимогенної спрямованості її поведінки; дозлочинні зв'язки та відносини, що зумовлюють злочинний намір та вибір конкретної особи (соціальної групи) у ролі жертви; вплив конкретної життєвої ситуації й віктимної поведінки жертви на реалізацію наміру) [2, с. 44]. Водночас віктимізація виникає в результаті віктимогенної детермінації та включає кілька взаємопов'язаних ланок: 1) підвищення рівня віктимності до соціально небезпечної межі; 2) реалізація підвищеної віктимності злочинними посяганнями; 3) накопичення в суспільстві наслідків вчинених злочинів, що сприяють повторній віктимізації жертв злочинних посягань [2, с. 45]. При цьому цілком закономірним видається, що такий базовий блок віктимогенної детермінації, як «явища становлення жертви злочинця», являє собою сукупність подій та обставин, якими, власне, й зумовлюється будь-який прояв віктимності особи (загальний, професійний, ситуаційний тощо), з яким безпосередньо пов'язана небезпека заподіяння тієї чи іншої шкоди певним кримінально караним проявом відповідним носіям цих віктимних рис.

Продовжуючи аналіз генетичного зв'язку результату перетворення певної особи на жертву та процесом такої «трансформації» звернемося до ще однієї позиції, наведеної в спеціальній літературі. Так, А. О. Джужа, намагаючись поєднати проблему віктимологічних (віктимогенних) детермінант і феномен віктимізації в єдиний змістовний комплекс, підкреслює, що взаємодія мотивації (суб'єктивних детермінант) та об'єктивних віктимологічних детермінант віктимного вчинку відбувається на фоні певної віктимологічної (віктимогенної або ативіктимологічної) ситуації, що передує або сприяє віктимізації особи у визначеному місці та в певний час [5, с. 195].

Аналіз навчальної літератури останніх років показує, що проблема

віктимізації в ній позначається лише у загальний спосіб. Так, стверджується, що серед головних чинників, що впливають на формування віктимності та віктимної поведінки, можна виділити: фізіологічні особливості особистості, соціальні, психологічні детермінанти, які є значущими для генези злочину [1, с. 142]. Тобто детермінанти нібито включені в поняття віктимності, «поглинаються» ним, створюючи своєрідний конгломерат всіх вхідних якостей.

Автори навчального посібника «Кримінологія» серед детермінант віктимізації, під якими вони розуміють сукупність явищ і подій, що зумовлюють віктимність і створюють небезпеку заподіяння злочином шкоди її носіям, вирізняють детермінанти групової (масової) та індивідуальної віктимізації [6, с. 134].

На наш погляд, пояснюючи процес перетворення конкретної особи на жертву злочину, а також групи осіб, які займаються певною діяльністю або виконують певну роботу, доцільно виділяти в ньому певні рівні детермінант.

Пропонуємо виокремлювати три рівні таких детермінант. Вони створюють своєрідну піраміду, в основі якої знаходяться всі ті чинники, що представлені об'єктивною загрозою завдання шкоди суспільним відносинам, які перебувають під кримінально-правовою охороною держави. Тобто йдеться про той рівень чинників, механізм впливу яких вирізняється більш-менш однаковою спрямованістю та силою «ураження» стосовно будь-якої особи. Цей рівень детермінаційного зумовлювання можна позначити як детермінанти загальносуспільного або масового рівня віктимізації. Наступним – середнім – рівнем піраміди детермінант віктимізації, яка звужується догори, виступає група чинників, що вже більш предметно пояснює перетворення тієї чи іншої групи осіб на потерпілих від злочинів у контексті їх певних характеристик, а головне – характеру та виду їх зайнятості, є детермінанти групової (спеціальної) віктимності. Саме з цього рівня починається векторна спрямованість конкретних дій злочинців, які обирають представників певної групи як жертв своїх протиправних діянь. Разом з тим цей рівень – демаркаційна лінія між великим набором чинників віктимізації

загальносуспільного плану та конкретною групою детермінант, які скоріше за все не представлені у групі загальних чинників.

Нарешті, на вершині уявної піраміди можна виділити рівень детермінант професійної віктимізації, що розкриває індивідуальну сторону всього процесу перетворення конкретної особи на жертву злочину. Відповідно його можна позначити як детермінанти індивідуальної віктимності. Необхідно зазначити, що цей рівень детермінації несе подвійне навантаження у поясненні походження професійної віктимності. З одного боку, на індивідуальному рівні пояснення детермінації йдеться про цілком конкретну особу, що постраждала від злочину внаслідок прояву власної професійної віктимності, що зафіксовано в матеріалах кримінального провадження або принаймні знайшло відбиття в інформаційному просторі навколо конкретної людини, яка потерпіла від протиправних дій. З іншого – в такому випадку ми маємо справу з абстракцією, узагальненою схемою розгляду детермінації для будь-якого випадку на рівні «узагальненої» людини – представника певної професії без конкретизації індивідуальних параметрів, властивостей, рис. Отже, виходячи з такої логіки пояснення, можна стверджувати і як про конкретну подію, явище об'єктивного світу, і як про уможлядну конструкцію чи абстракцію.

Отже, проаналізуємо детермінанти *загальносуспільного (масового) рівня* професійної віктимізації. Масова віктимність як соціальне явище є складною і залежить від реалізації певних особистісних і ситуативних факторів, що склалися в певну множину, якусь кількісну нову сумарність, що, у свою чергу, виражена в різних видах [7, с. 73]. В останньому випадку – на рівні виділення окремих груп, на наш погляд, йдеться про групову (спеціальну) віктимізацію окремих категорій людей, груп населення, подібних за параметрами віктимологічної характеристики, про що йтиметься нижче. Таке розуміння масової (загальносоціальної) віктимізації виводить нас на проблему існування злочинності як такої, що «на соціальному, масовому рівні виступає специфічною причиною віктимності, ... «створює», «виробляє» віктимність. У цьому сенсі віктимність як масове соціальне явище (а це, в кінцевому підсумку,

завжди реалізована віктимність) є наслідком злочинності» [7, с. 75]. Інакше кажучи, детермінанти віктимності на загальносуспільному рівні – це сума різноманітних чинників, що зумовлюють саму злочинність як негативне соціальне явище, закономірним наслідком існування якої стає велика кількість осіб, які, з одного боку, вже постраждали від тих чи інших злочинних проявів, а з іншого – той масив конкретно невизначених осіб, суспільні відносини за участю яких поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність. Як справедливо зазначається у кримінології, останній масив являє собою людський ресурс із віктимогенними деформаціями свідомості та відхиленнями від норми безпечної поведінки (за демографічними, рольовими, професійними, етнічно-расовими ознаками) [6, с. 134–135].

З огляду на таке розуміння генези масової віктимізації населення доречно констатувати, що на цьому рівні віктимізація безпосередньо пов'язана з процесом криміналізації різних сфер суспільного життя та віктимогенним потенціалом суспільства [6, с. 134]. Виходячи з цього, не можна не погодитися з думкою, що криміналізація суспільних відносин являє собою завжди негативний, пов'язаний з протиправною (в тому числі кримінально караною) поведінкою людей процес і результат збільшення кількості вчинених правопорушень, який відбувається за рахунок як стійких, схильних до самоорганізації та структурування кримінальних, так і короткострокових криміналізованих відносин [8]. Без сумніву, в такому випадку йдеться про глибокі процеси аномії, якими все більше вражається наше суспільство. При цьому особливий наголос треба зробити на помітній криміналізації сучасного інформаційного середовища в цілому та глобальної мережі Інтернет зокрема. Сучасні можливості доступу до глобальної мережі з будь-яких пристроїв-комунікаторів постійно збільшують кількість її користувачів, що зумовлює й велику вразливість інформаційного простору як такого від злочинних посягань. У процесі формування професійної віктимізації особи цей факт відіграє неабияку роль, адже в наш час з інформаційних ресурсів злочинці можуть почерпнути майже всі необхідні відомості про майбутніх жертв злочинів, як-от:

особливості їх роботи чи характер занятості, будь-які фізичні та особистісні характеристики, «оточуюче середовище» жертв у широкому сенсі тощо.

Детермінанти наступного рівня, а саме рівня *групової (спеціальної) віктимізації*, багато в чому залежать від певного середовища та тієї ролі, яку виконують ті чи інші особи, що володіють та (або) поєднані будь-якими рольовими ознаками, ситуаційними чинниками або іншими особливостями, котрі надають їм свого роду групової визначеності, індивідуальності. Тут можливими є різні підстави для групування. Серед них, на наш погляд, доречно виділити сам факт входження до масиву потерпілих від будь-яких злочинних проявів, визначених конкретним розділом або статтею закону про кримінальну відповідальність (від насильницьких, корисливих, статевих злочинів тощо). Крім того, об'єднуючим моментом для аналізу детермінант групової віктимності є й знаходження особи в конкретному місці або в певній ситуації (наприклад, перебування в установі виконання покарання або знаходження у зоні стихійного лиха). Для цих ситуацій, напевно, «набір» детермінант процесу віктимізації особи виявлятиметься неповторним і таким, що характеризується певними чинниками, генерованими саме такою характерною обстановкою, ситуацією, випадком тощо. Може йтися й про знаходження особи в системі координат будь-яких міжгрупових відносин, залежностей та ін. (наприклад, належність до неформальних груп як антисоціальної, так і протиправної спрямованості; перебування в певному рольовому стані родинно-товариських стосунків тощо). У цьому зв'язку цілком доречно стверджується, що проблема віктимності практично може бути розглянута в площині конфліктів всередині кримінального або деморалізованого середовища [9, с. 63–69].

Серед детермінант групової віктимізації найчастіше називають неформованість культури безпечної поведінки громадян у повсякденному житті, страх перед злочинністю, поширені в народі традиції не звертатися до правоохоронних органів за захистом від злочинних посягань, не повідомляти про вчинені злочини [6, с. 135].

Але слід відмітити й те, що саме на рівні масової віктимізації починається

розподіл між, так би мовити, групою детермінант, властивих «виникненню» узагальненої жертви масового рівня, та чинниками віктимізації, що характерні для набуття відповідного формального (процесуального) та фактичного статусу потерпілого особами, які належать до тих чи інших конкретних груп, виокремлених за певними критеріями. І, звісно ж, помітною групою потерпілих, віктимізація яких має цілком визначену неповторну природу з огляду на особливості її походження, виступає велика кількість представників суспільних інституцій професійної спрямованості. Тобто аналізований блок детермінант дає всі підстави говорити про процес формування на цьому рівні професійної віктимізації як явища та виникнення жертв конкретних злочинів як результату. Отже, саме на цьому рівні вдається більш предметно з'ясувати роль об'єктивних і суб'єктивних чинників в зумовлюванні перетворення особи на жертву, насамперед у площині професійно-рольової віктимізації як процесу та віктимності як результату.

Велика увага під час аналізу походження феномену професійної віктимності як такого та відповідному процесу віктимізації має приділятися особливостям професійного середовища, в якому перебуває особа, та відповідно тим особистісним якостям, що зумовлюють як можливість зайняття конкретним видом діяльності, так і відіграють неабияку роль при перетворенні особи на жертву. Видається очевидним, що професійне середовище, припустимо, правоохоронної спрямованості, значною мірою відрізняється від діяльності представників банківської сфери або медичної галузі. Принаймні специфіка цих соціальних сфер має обов'язково братися до уваги під час розробки комплексів запобіжних заходів. Крім того, особистісні якості та властивості (вольові, розумові, психоемоційні тощо) вирізняються у представників різних професій. Стійкість до стресових ризикованих ситуацій більшою мірою має бути притаманна особі, що виконує функції з охорони громадського порядку, ніж тому професіоналу, який обслуговує рух матеріальних цінностей у приміщенні банку або продовольчого магазину.

На аналізованому рівні детермінації процесу професійної віктимізації

особи доцільно наводити окремі комплекси чинників, що стосуються тих чи інших професійних сфер. Такий підхід, з одного боку, дозволить уникнути накопичення зайвої інформації під час характеристики конкретного віктимологічного середовища, а з іншого – сприятиме формуванню у дослідника стратегічного мислення при розробці відповідних напрямів запобігання цьому процесу. По-перше, слід враховувати поширеність та характер правопорушень, унаслідок яких представники цієї сфери стають потерпілими. У спеціальній літературі зазначається, що до підвищено віктимних належать сфери діяльності, пов'язані з грошовим і валютним обігом [10, с. 449]. Іншими словами, йдеться про зовнішні кримінальні ризики та «привабливість» статусу потенційного потерпілого для злочинців. По-друге, аналізуючи детермінацію у будь-якій професійній сфері, треба пов'язувати найбільш небезпечні ділянки реалізації функціональних обов'язків, що зумовлюють характер певної професії, з наявною інформацією про найтипівіші злочинні прояви, що корелюють саме з цією діяльністю. По-третє, певну увагу доцільно приділяти фізичним параметрам та морально-психологічним, інтелектуальним, вольовим якостям потенційного потерпілого крізь призму оцінки можливого опору злочинцеві. Звісно ж, подібний аналіз виконуватиме скоріше орієнтуючу роль, його проведення можливе лише щодо узагальненого, так би мовити, збірного образу можливого потерпілого.

У свою чергу детермінанти *індивідуальної віктимізації* найчастіше пояснюються віктимогенною деформацією особистості. Під такими детермінантами можна розуміти сукупність соціально-психологічних властивостей, пов'язаних із несприятливими умовами соціалізації, поганою адаптованістю до норм суспільного життя, низькою культурою спілкування, емоційною нестійкістю, зниженою здатністю до критичного мислення і прогнозування розвитку подій, пригніченістю волі до чинення опору, а також веденням асоціального способу життя, неадекватною поведінкою у кризових ситуаціях [6, с. 136–137]. Як бачимо, у такому розумінні індивідуальної віктимізації не залишається місця для пояснення походження конкретної

жертви, що включена в систему координат будь-якої професійної діяльності. Вочевидь, у подібних випадках слід робити акцент на конкретну життєву ситуацію, в якій перебуває певна особа під час виконання нею своїх професійних обов'язків. Адже злочинцю нерідко байдуже щодо особи потерпілого, оскільки відсутня будь-яка особистісна мотивація, пов'язана саме з особою конкретного потерпілого. До того ж на практиці трапляються й такі випадки, коли вчинення насильницького злочину є помстою потерпілому у зв'язку з виконанням ним службового або громадського обов'язку. Саме в цьому випадку злочинна подія набуває «персоніфікованого» характеру, зумовлюючи й конкретну життєву ситуацію, що передує вчиненню правопорушення стосовно конкретного потерпілого. У подібних випадках детермінантами індивідуальної віктимізації слід вважати передзлочинну поведінку потерпілого. Таку поведінку в цілому не можна назвати віктимною, однак саме вона (ця поведінка) в подальшому стала приводом для виникнення іншої конкретної життєвої ситуації або навіть продовження попередньої ситуації, що для особи, яка виконувала свої професійні обов'язки, завершилася спричиненням останній будь-якої шкоди.

У будь-якому випадку виникнення ситуації, пов'язаної із заподіянням шкоди конкретній особі, що належить до певної професійної сфери (індивідуальній рівень віктимізації), насамперед зумовлюється мотивацією злочинця, його умислом. При цьому протиправні дії останнього можуть вчинятися через: 1) користь; 2) неприязні стосунки, що склались у зв'язку з виконанням потерпілим своїх професійних обов'язків, і помсту як крайній вираз таких стосунків; 3) нігілістичне ставлення до будь-яких суспільних вимог (опір представникові влади як яскравий приклад такого ставлення) або 4) хуліганські потяги. Той чи інший потерпілий може виступати як цілком персоніфікована фігура, саме проти якої спрямоване злочинне посягання, або як особа, що лише за різних обставин (випадково, виконуючи саме у цей час свої службові обов'язки, тощо) опинилася у ситуації, що стала місцем розгортання сценарію злочинної події. В останньому випадку провідну роль для злочинця

відіграє або конкретна професійна сфера, з якою у нього пов'язується цілком визначений злочинний інтерес (наприклад, протиправний прибуток), або конкретна ситуація, якої злочинець намагається для себе уникнути (наприклад, ситуація затримання злочинця, в якій він чинить опір співробітнику правоохоронних органів). Тобто в таких випадках для перетворення особи на жертву значення має професійна сфера або місце одночасного перебування злочинця і жертви, а не її персоніфікований носій, з яким у злочинця були будь-які стосунки особистісного характеру в силу попередньої діяльності потерпілого, що мала будь-яке відношення у минулому до злочинця.

Звісно ж, на індивідуальному рівні професійної віктимізації обов'язково враховуються всі ті риси та властивості потерпілого, що мають значення для перетворення конкретної людини – представника певної професійної сфери на жертву злочину, виявляючись нерідко своєрідним каталізатором у детермінаційному комплексі злочину. Але повторимося, на розглядуваному рівні ці властивості завжди повинні аналізуватися лише у комплексі із конкретною ситуацією, виникнення якої, можливо, й спровокувала наявність у певної особи тих чи інших психоемоційних, вольових та ін. якостей, а також її фізичний стан.

Отже, розглянувши рівні професійної віктимізації в Україні, спробуємо надати їй узагальнене визначення. Під *професійною віктимізацією* можна розуміти різнохарактерні процеси, явища та події, що відбуваються на загальносуспільному, груповому та індивідуальному рівнях, які у сукупності сприяють формуванню ознаки віктимності особи через її професійну приналежність.

Висновки. Процес професійної віктимізації є багаторівневим. Саме розподіл детермінант професійної віктимізації за відповідними рівнями дозволяє розробити схему, за якою доцільно здійснювати аналіз перетворення чи то груп людей, чи то конкретної особи на жертву злочину, вчинення якого зумовлюється професійною позицією останніх у суспільстві. Розуміючи в цілому ланки цього процесу, стає можливим перехід на наступний щабель

кримінологічного знання, пов'язаний із розробкою віктимологічної запобіжної стратегії, якою завершуватиметься дослідження проблематики професійної віктимізації.

Список літератури

1. Віктимологія : навч. посіб. / за ред. В. В. Голіни і Б. М. Головкина. Харків : Право, 2017. 308 с.
2. Головкін Б. М., Христич І. О., Шевченко Л. О. та ін. Латентна віктимність та шляхи її розв'язання в Україні : монографія. Харків : НДІ ВПЗ імені акад. В. В. Сташиса НАПрНУ, 2018. 206 с.
3. Джу́жа А. О. Теоретичні та практичні засади віктимологічного запобігання злочинам в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 522 с.
4. Байдалінова А. Ю. Аналіз стану наукової розробки проблеми як етап дослідження професійної віктимізації в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 4. С. 274–279.
5. Джу́жа А. О. Віктимологічні засади запобігання злочинам в Україні: теорія та практика : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 416 с.
6. Кримінологія : підручник / за ред.: В. В. Голіни, Б. М. Головкина. Харків : Право, 2014. 440 с.
7. Ривман Д. В. Криминальная виктимология. Санкт-Петербург, 2002. 304 с.
8. Рудикова Н. В. Криминализация общественных отношений (теоретико-правовой аспект). URL: https://lomonosovmsu.ru/archive/Lomonosov_2007/25/rudikova@rambler.ru.pdf (дата звернення: 20.10.2020).
9. Алимов С. Б., Вагонова Е. А. Предкриминальные конфликты – единое поле уголовно-правового и криминологического реагирования. *Методологические проблемы уголовно-правового регулирования общественных отношений* : сб. наук. ст. Москва : Изд-во ВНИИ МВД СССР, 1989. С. 63–69.
10. Криминология : учебник / под общ. ред. А. И. Долговой. 3-е изд., перераб. и доп. Москва : Норма, 2005. 912 с.

References

1. Viktymolohiia. V.V. Holina, B.M. Holovkin (Eds.). (2017). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
2. Holovkin, B.M., Khrystych, I.O., Shevchenko, L.O. et al. (2018). Latentna viktymnist ta shliakhy yii rozv'iazannia v Ukraini. Kharkiv: NDI VPZ imeni akad. V.V. Stashysa NAPrNU [in Ukrainian].
3. Dzhuzha, A.O. (2018). Teoretychni ta praktychni zasady viktymolohichnoho zapobihannia zlochynam v Ukraini. *Doctor's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
4. Bajdalinova, A.Yu. (2018). Analiz stanu naukovoi rozrobky problemy iak etap doslidzhennia profesijnoi viktymizatsii v Ukraini. *Chasopys Kyivs'koho universytetu prava – Chronicles of KUL, issue 4, 274–279* [in Ukrainian].
5. Dzhuzha, A.O. (2017). Viktymolohichni zasady zapobihannia zlochynam v Ukraini: teoriia ta praktyka. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav. [in Ukrainian].
6. Kryminolohiia. V.V. Holina, B.M. Holovkin (Eds.) (2014). Kharkiv: Pravo.
7. Rivman, D.V. (2002). Kriminal'naja viktimologija. Sankt-Peterburg [in Russian].
8. Rudikova. N.V. (2007). Kriminalizacija obshhestvennyh otnoshenij (teoretiko-pravovoj aspekt). URL: https://lomonosovmsu.ru/archive/Lomonosov_2007/25/rudikova@rambler.ru.pdf [in Russian].
9. Alimov, S.B., Vagonova, E.A. (1989). Predkriminal'nye konflikty – edinoe pole

ugolovno-pravovogo i kriminologicheskogo reagirovaniya. *Metodologicheskie problemy ugolovno-pravovogo regulirovaniya obshchestvennyh otnoshenij – Methodological problems of criminal law regulation of public relations*. Moscow: VNII MVD SSSR, 63–69 [in Russian].

10. Kriminologija. A.I. Dolgova (Ed.) (2005). Moscow: Norma [in Russian].

Байдалинова А. Ю., аспирантка отдела криминологических исследований, Научно-исследовательский институт изучения проблем преступности имени академика В. В. Сташиса Национальной академии правовых наук Украины, Украина, г. Харьков.
e-mail: alina111kasiutina@gmail.com ; ORCID 0000-0001-7745-5239

Детерминация профессиональной виктимизации в Украине: понятие и уровни

Рассмотрены особенности процесса формирования профессиональной виктимизации личности. Предложено трехуровневую модель профессиональной виктимизации в Украине. Выделены общественный (массовый), групповой (специальный) и индивидуальный уровни. Подчеркивается, что именно на уровне массовой виктимизации начинается разграничение между группой детерминант, свойственных «возникновению» обобщенной жертвы массового уровня, и факторами виктимизации, характерными для приобретения соответствующего формального (процессуального) и фактического статуса потерпевшего лицами, принадлежащими к тем или иным конкретным группам, выделенным по определенным критериям. Предложено понятие профессиональной виктимизации в Украине.

Ключевые слова: жертва преступления; профессиональная виктимизация; детерминация; виктимность.

Baidalinova A. Yu., Postgraduate Student of the Criminological Researches Department, Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems, National Academy of Law Sciences of Ukraine, Ukraine, Kharkiv.

e-mail: alina111kasiutina@gmail.com ; ORCID 0000-0001-7745-5239

The determination of professional victimization in Ukraine: the concept and levels

Peculiarities of the process of professional victimization formation of a person are considered.

The problem of the “genesis” or origin of criminal behavior of certain persons, as well as the process of turning a person into a victim of crime, has always been and still remains one of the most difficult tasks in criminology. Professional victimization is a separate line of victimological researches.

The purpose of the paper is to analyze the determination of the phenomenon of professional victimization in Ukraine. The tasks that the author set for herself to achieve this goal are: 1) to escape the determinants of professional victimization and to group them into a complete system; 2) to provide a general description of the levels of professional victimization; 3) to formulate the concept of professional victimization in Ukraine.

The general (mass), group (special) and individual levels are distinguished.

These three levels create a kind of pyramid, which is based on all the factors that are an objective threat to harm public relations, which are under the criminal law protection of the state.

Determinants of the general or mass level of victimization are the factors, whose mechanism of influence on relation to any person is the same both: direction and strength of “defeat”. The next (middle) level of the pyramid of determinants of victimization, which is narrowing upwards, is a group of factors, which already more objectively explains the transformation of a group of persons into victims of crime in the context of their specific characteristics, and most importantly – the nature and type of their employment. They are called a group (mass) victimization. It is emphasized that it is at the level of mass victimization the distinction between the group of determinants, which are inherent to the “emergence” of a generalized victim of the mass level and the victimization

factors that are characterized the acquiring of the appropriate formal (procedural) and factual status of the groups of victims, selected according to certain criteria, is beginning. At the top of the imaginary pyramid we can highlight the level of determinants of professional victimization, which reveals the individual side of the whole process of turning a particular person into a victim of crime.

Professional victimization can be understood as various processes, phenomena and events that occur at the general social, group and individual levels, which together contribute to the formation of a sign of victimhood of a person through his professional affiliation.

Keywords: victim of crime; professional victimization; determination; victimhood.

Надійшла до редколегії 05.11.2020 р.

